

6. Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод о том, что цель исследования достигнута.

7. Выдвинутая нами в начале работы гипотеза о том, что существуют гендерные различия уровня эмоционального интеллекта у старших школьников подтвердилась частично. У девушек более выражен интегральный показатель уровня эмоционального интеллекта, а также такие его параметры как: «Эмоциональная осведомленность», «Эмпатия», «Распознавание эмоций других людей». Значимых различий не было обнаружено по двум параметрам: «Управление своими эмоциями» и «Самотивация».

Литература

1. Андреева И.Н. Гендерные различия в выраженности компонентов эмоционального интеллекта. // Психологический журнал. – 2008. – №1. С.39-43.
2. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.
3. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2006. – 544 с.
4. Ольшанникова А. Е. Эмоции и воспитание. – М., 1983. – 80с.
5. Руденко А.В. Возрастная психология. – «Юго-Восток», 2003.– 378с.
6. Яковлева Е.Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития // Вопросы психологии, 1997. – №4. – С.20-27.

УДК 336.27(447)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ЗМІНИ ВНУТРІШНЬОГО І ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

**Кожевнікова У.А.
Пилипенко В.В.**

Вплив державного боргу на економічний розвиток набуває особливої актуальності в період валютно-фінансової кризи. Управління державним боргом супроводжується низкою проблем, починаючи зі звуженості поняття державного боргу в українському законодавстві, що не сприяє реалістичному прогнозуванню основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни; проблем структуризації боргу; проблем обліку та звітності державного боргу та ін.

Важливий внесок в дослідження проблеми державного боргу зробили західні економісти: Д. Рікардо, А. Сміт, М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Масгрейв, М. Фрідман та інші. Серед російських вчених варто відмітити праці: М.Б.Богачевського, Б.Г.Болдирева, Л.О. Дробозіної, Л.М. Красавіної, І.М. Осадчої, Ю.М. Осипова, Г.П. Солюса, В.М. Усоскіна та інших. Теоретичні основи державного боргу та питання щодо його управління висвітлюються в працях таких українських вчених, як: О.Д.Василик, А.С.Гальчинський,

Г.Н.Климко, В.В.Корнєєв, О.В.Плотніков, І.Я. Софіщенко, В.М.Суторміна, В.О. Степаненко, та інших.

Метою дослідження є наукове обґрунтування економічної природи державного боргу; виявлення основних тенденцій і специфічних особливостей формування державного боргу в Україні; обґрунтування концептуальних засад щодо вдосконалення механізму управління державним боргом та його обслуговування в умовах економічної кризи.

Створення боргу – це механізм, за допомогою якого заощадження передаються економічним агентам, що здійснюють витрати. Якщо домогосподарства не схильні до запозичень, то приватна заборгованість зростає недостатньо швидко, аби поглинути зростаючий обсяг заощаджень. Отже, щоб економіка не відійшла від стану повної зайнятості ресурсів, ці заощадження мають бути використані державою шляхом приросту державного боргу. [1, 13]

Для України вивчення цього питання є вкрай важливим. Державний борг формується під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. До перших з них можна віднести несприятливий інвестиційний клімат, трансформаційний склад виробництва і звуження на цій основі податкової бази, від'ємне сальдо торговельного балансу, переважання застарілої технологічної бази із значною мірою морального старіння і фізичного спрацювання основного капіталу, уповільнені темпи виробничого відтворення. Суб'єктивні фактори пов'язані з ситуативними прорахунками у тактиці впровадження реформ і фактичною відсутністю стратегії щодо розвитку фінансового ринку. Незбалансованість державного бюджету України, дефіцитність торговельного балансу, прийняття державою боргів підприємств і невважена політика державного запозичення вкрай загострили проблему державного боргу.

Структурно державний борг поділяється на внутрішній і зовнішній. Внутрішній державний борг – заборгованість держави домогосподарствам і фірмам даної країни, які володіють цінними паперами, випущеними її урядом.

Зовнішній державний борг – це заборгованість держави перед іноземними громадянами, фірмами, урядами та міжнародними фінансовими організаціями. [1, 14]

До основних причин створення і збільшення державного боргу можна віднести:

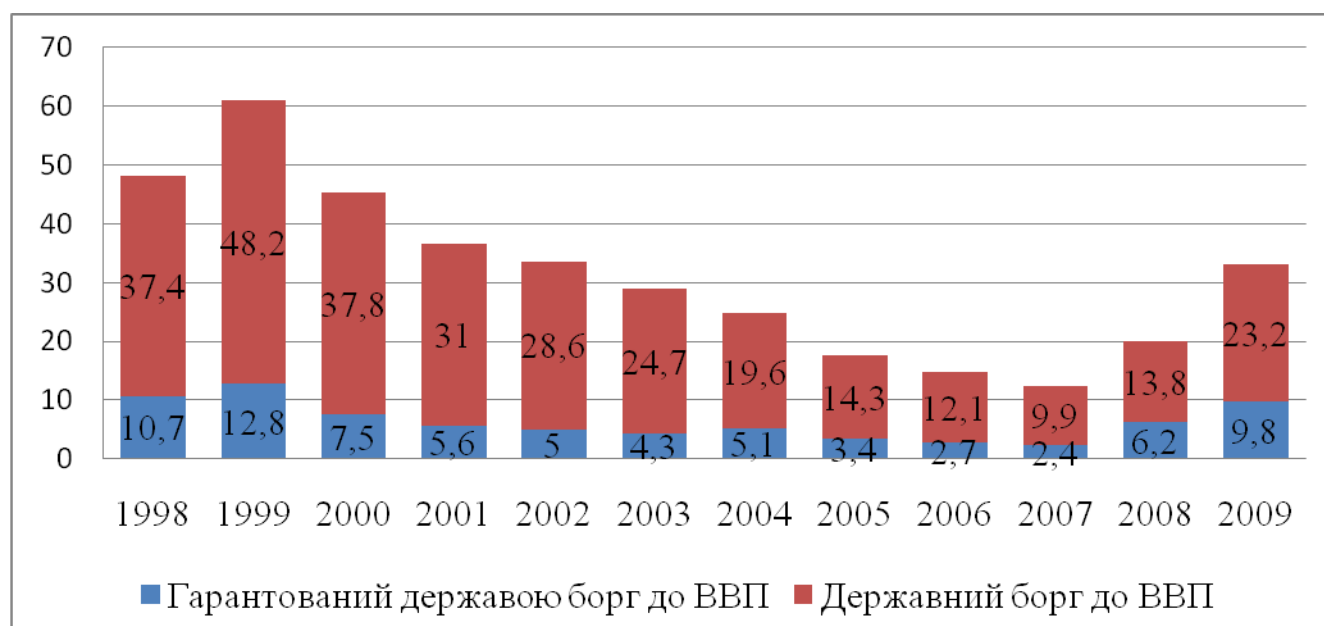
- збільшення державних видатків без відповідного зростання державних доходів;
- циклічні спади й автоматичні стабілізатори економіки;
- скорочення податків з метою стимулювання економіки без відповідного коригування (зменшення) державних витрат;
- вплив політичних бізнес-циклів – надмірне збільшення видатків напередодні виборів з метою завоювання популярності виборців та збереження влади;
- війни. [2, 105-106]

Щодо ситуації в Україні, то чинниками боргової кризи в країні стали:

- слабе законодавче та нормативне поле, неоптимальна організаційна структура управління державним боргом;
- неузгодженість фіскальної та монетарної політики;
- неузгодженість фіскальної політики в частині регулювання бюджетним дефіцитом та політики управління державним боргом;
- майже повна відсутність аналізу використання залучених з зовнішніх джерел коштів.

Аналізуючи державний борг, дуже показовим макроекономічним індикатором, є відносні показники заборгованості, а саме відношення боргу до ВВП. (рис. 1, 14)

Рис. 1. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, % [6]

Відносна величина державного боргу (“борг / ВВП”) залежить від таких факторів, як рівень реальної процентної ставки, якою визначається розмір виплат по боргу, темп зростання реального ВВП та обсяг первинного бюджетного дефіциту. Зменшення відносної заборгованості в економіці можливе за умови, якщо темпи зростання реального ВВП зменшуватиметься, а частка первинного бюджетного надлишку відносно ВВП збільшуватиметься. [3, 84]

В умовах фінансової кризи, яка охопила більшу частину промислово розвинтих країн, забезпечення конституційних прав громадян, економічної безпеки та макроекономічної стабільності в Україні вимагає від держави поступового збільшення обсягів державних запозичень, а отже і обсягу державного боргу. Але і за таких умов значення показника співвідношення державного боргу і ВВП свідчить про економічно безпечний розмір державного боргу і відповідає критеріям, визначеним Бюджетним кодексом України (критичний рівень показника не повинен перевищувати 60%). Так, якщо у 2002 році співвідношення становило 28,6% , то у 2005 році зменшилося до 14,3%, у

2006 році становило 12,1%, на кінець 2007 року склало 9,9%, а на кінець 2008 року – 13,8%. Показник рівня відношення державного боргу до ВВП на кінець 2009 року становить 23,2%, а державного та гарантованого державою боргу до ВВП – 33%, що також є прийнятним з точки зору фінансової безпеки держави.

Показник відношення державного боргу до ВВП України є відносно невисоким в порівнянні з іншими країнами світу, включаючи розвинені, незважаючи на те, що можливості України щодо управління державним боргом зазнають суттєвих обмежень (табл. 1).

Таблиця 1.
Відношення державного боргу до ВВП в розрізі країн світу, % [6]

Країна	2007	2008	2009	2010
Великобританія	44,0	50,4	61,0	66,7
Іспанія	36,2	38,6	48,6	53,8
Італія	104,1	105,6	109,4	112,4
Канада	64,2	60,8	63,0	62,6
Німеччина	65,0	68,7	76,1	80,1
Росія	7,3	5,8	6,5	6,5
США	63,1	68,7	81,2	90,2
Турція	38,9	38,7	40,4	40,4
Франція	63,9	66,1	72,3	77,1
Японія	195,5	202,5	217,0	225,1

Крім цього, показник відношення державного боргу до доходів загального фонду державного бюджету знаходиться на безпечному рівні. Якщо зазначений показник у 1999 році становив 314,7%, у 2001 році - 222,3%, у 2004 році – 130,2%, на кінець 2007 року – 56,5%, а на кінець 2009 року склав 122,9% при критичному рівні 300% (рис. 2).

Рис 2. Відношення державного та гарантованого державою боргу до доходів загального фонду державного бюджету, % [6]

За ознакою умовності боргові зобов'язання України поділяються на державний (безумовний) борг, який складає 70,19%, та гарантований державою (умовний) борг, доля якого дорівнює 29,81%. Протягом 2009 року відбулося збільшення частки державного боргу на 1,19%, що пов'язано в основному із зростанням потреб у державних запозиченнях внаслідок впливу світової фінансової кризи, необхідності підтримки провідних галузей економіки, капіталізації банків та через незадовільне виконання плану дохідної частини державного бюджету.

Протягом 2009 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 112.102.350,10 тис.грн. (59,18%) в основному за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики для збільшення статутних капіталів банків та НАК «Нафтогаз України» (на суму 44 млрд.грн. або 39,3% зростання обсягу боргу) та для поповнення Стабілізаційного фонду (на суму 4,7 млрд.грн. або 4,2%), отримання другого траншу позики Міжнародного валютного фонду (на суму 36,9 млрд.грн. або 32,9%), отримання першої програмної позики Світового банку на реабілітацію фінансового сектора (на суму 3,2 млрд.грн. або 2,9%) та зростання курсів іноземних валют до гривні (на суму 6,0 млрд.грн. або 5,3%) (рис. 3).

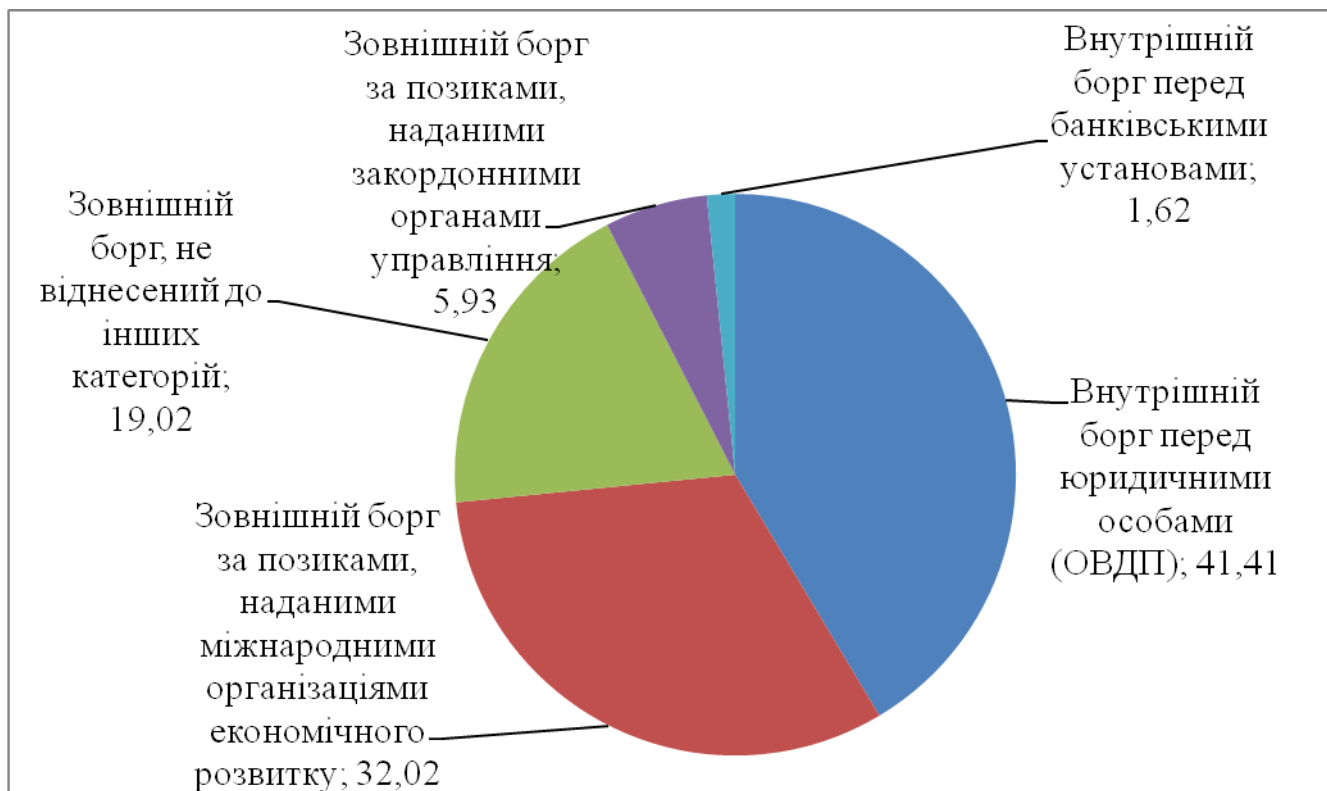

Рис 3. Державний борг України за станом на 31.12.2009 (за типом кредитора), % [6]

У валютній структурі державного та гарантованого державою боргу найбільшу частину складає борг у гривнях – 34,81%, доларах США – 29,39% та СПЗ (спеціальні права запозичення) – 29,06%. Протягом 2009 року відбулися такі основні зміни валютної структури: збільшення державного та гарантованого державою боргу в гривнях та СПЗ відповідно на 14,24% і 9,92% та зменшення державного та гарантованого державою боргу у доларах США, швейцарських франках та євро відповідно на 18,31%, 2,94% та 2,31% (рис. 4).

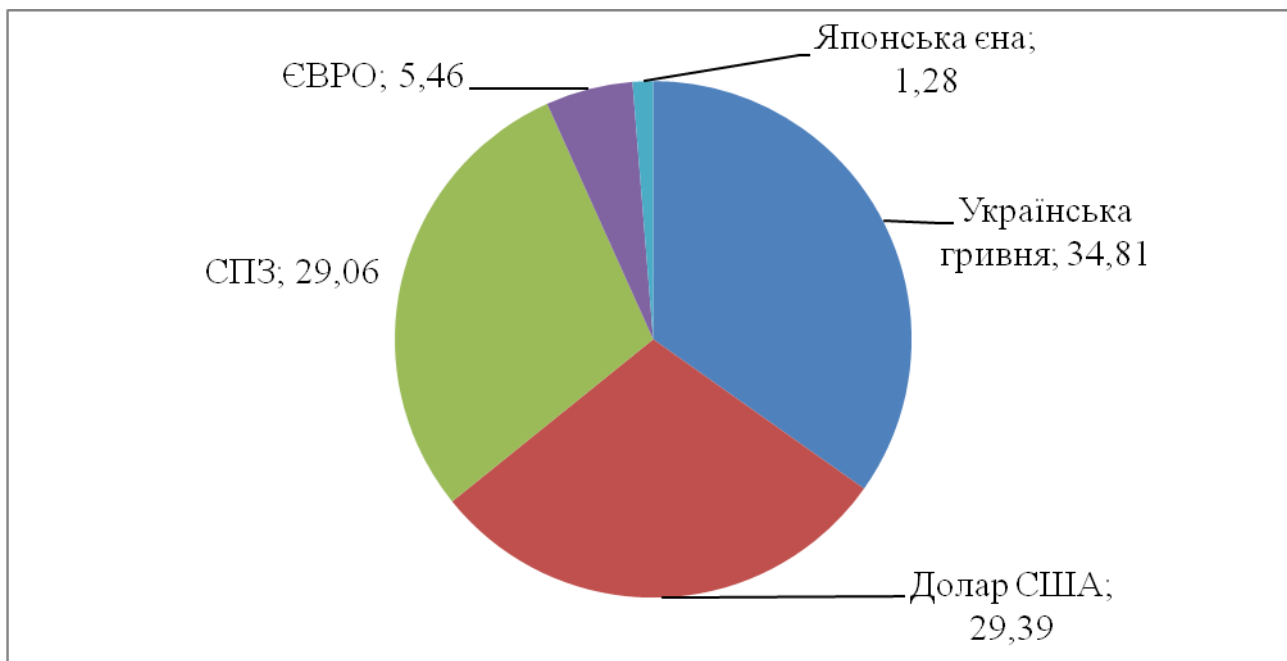

Рис 4. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2009 (в розрізі валют погашення), % [6]

На кінець 2009 р. державний борг України становив 211 млрд. 624 млн. 191,42 тис. грн. (70,19%). Гарантований борг України складав 89 млрд. 888 млн. 545,50 тис. грн. (29,81%), у тому числі: гарантований зовнішній борг - 75 млрд. 825 млн. 702,86 тис. грн. (25,15%); гарантований внутрішній борг - 14 млрд. 062 млн 842,64 тис. грн. (4,66%). [6]

Протягом 2009 року відбулося збільшення державного боргу за облігаціями внутрішньої державної позики України, що пов'язано із випуском ОВДП для фінансування державного бюджету, поповнення Стабілізаційного фонду, капіталізації банків і НАК «Нафтогаз України», а також державний борг збільшився перед міжнародними організаціями економічного розвитку, що пов'язано із отриманням кредиту МВФ. За іншими групами кредиторів відбулося зменшення державного боргу, спричинене перевищенням виплат з погашення над залученням коштів.

Щодо погашення основної суми державного боргу протягом наступних 10 років, то очікується практична відсутність боргового навантаження у 2014 році та його зменшення, починаючи з 2016 року (рис. 5).

З метою згладження навантаження та уникнення ризику рефінансування (який може мати місце у разі запозичень зі строками погашення у інші роки) доцільним є здійснення державних запозичень відповідним обсягом з терміном погашення у вказаних роках.

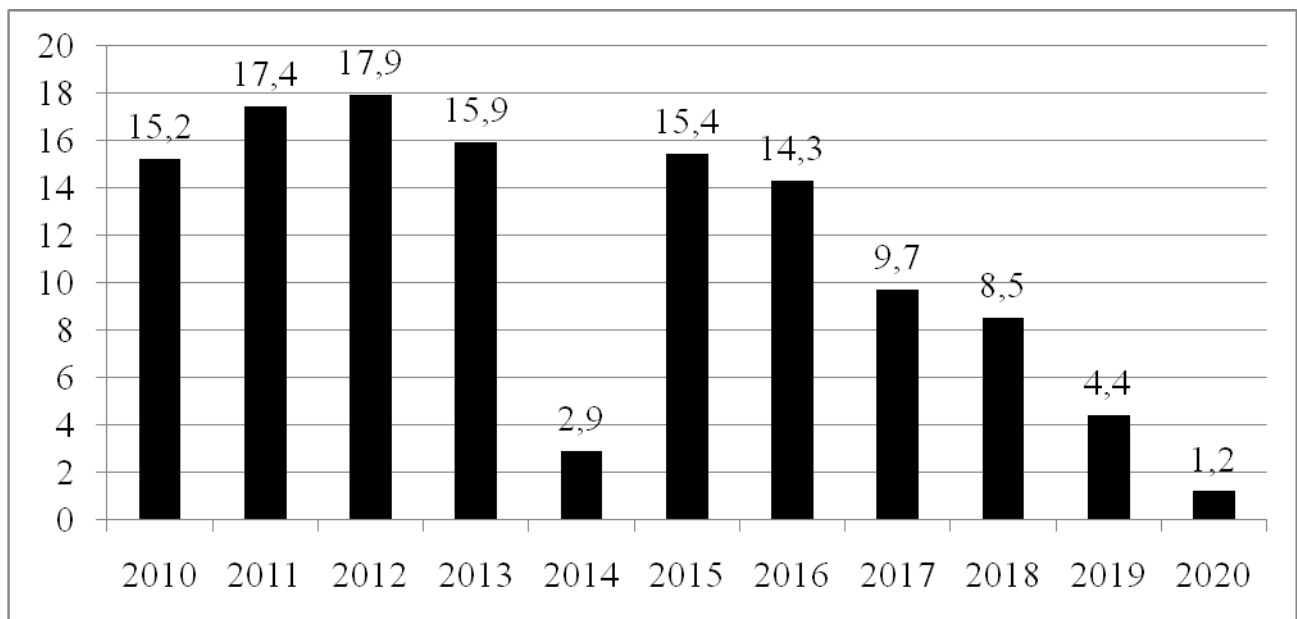

Рис. 5. Погашення основної суми державного боргу [6]

Здійснення внутрішніх державних запозичень наштовхується на складнощі низького рівня розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів. Уряд наразі здійснює ряд заходів з розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» визначено здійснення державних запозичень на загальну суму 88,9 млрд. грн., в тому числі, зовнішніх – 18,8 млрд. грн. (з них 1,25 млрд. дол. США передбачалося запозичити у Світового банку); внутрішніх – 70,1 млрд. грн. (з них 44,0 млрд. грн. планувалося здійснити для рекапіталізації банків, 4,8 млрд. грн. – для наповнення Стабілізаційного фонду). [4]

За умов розгортання кризових явищ вартість державних зовнішніх запозичень для України суттєво зростала до останнього часу. Однак, починаючи з другої декади березня поточного року дохідність українських єврооблігацій знижується. Зокрема, станом на 11.08.09 цей показник щодо облігацій 2007 року випуску з погашенням у 2017 році, купон 6,75 % річних, складав 10,4 % річних, в той час, як ще 11 березня цей показник знаходився на рівні 27,2 % річних. Спред (різниця, маржа) до котирувань еталонних інструментів (цінних паперів Казначейства США) складає +694,7 базисних пунктів (близько 6,9 % річних). [5]

У зв'язку з подорожчанням ресурсів на світових ринках капіталу урядом активізовано співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями. Зокрема, наприкінці минулого року укладено угоду з Міжнародним валютним фондом щодо залучення кредиту в розмірі 16,4 млрд. дол. США для подолання негативних наслідків фінансової кризи. Частина коштів від траншів кредиту Міжнародного валютного фонду спрямовується на покриття дефіциту державного бюджету. Крім того, для фінансування дефіциту державного бюджету залучені кошти від Світового банку. Основною причиною активної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями є низька вартість їх

кредитів та довші строки надання коштів у порівнянні із залученням кредитних ресурсів на ринках капіталу.

У процесі врегулювання зовнішньої заборгованості перед міжнародними фінансовими установами слід дотримуватися наступних положень:

- врегулювання зовнішньої заборгованості має проводитися системно, в межах загальної фінансової політики держави;
- стратегія управління зовнішнім державним боргом має орієнтуватися на структурне реформування економіки;
- необхідно, щоб управління було довгостроковим, стратегічним, а не одномоментним, короткостроковим, орієнтованим на вирішення разових завдань;
- існує потреба в реформуванні інституцій, відповідальних за управління зовнішнім боргом, застосуванні інструментів активного управління зовнішніми зобов'язаннями;
- необхідна диверсифікація джерел залучення коштів в економіку України з подальшим переміщенням акценту в бік інвестиційних ресурсів;
- слід посилити увагу до управління кредитним рейтингом країни;
- потрібне використання внутрішніх можливостей країни в процесі управління зовнішніми зобов'язаннями;
- кошти, залучені із зовнішніх фінансових джерел, слід розглядати не стільки з погляду їх обсягу, скільки з позиції їх ефективного використання;
- управління має бути спрямоване на збільшення терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу, контролю за складанням рівномірного графіка обслуговування боргу;
- управління зовнішнім боргом та ймовірні подальші запозичення мають здійснюватися з урахуванням не лише потреб держави, а й її фінансової безпеки.

Актуальним є приведення методологічного обчислення суми державного боргу до міжнародних стандартів, визначення меж залучення зовнішніх та внутрішніх кредитів та вдосконалення механізму функціонування державної позики з метою недопущення зниження боргової безпеки України.

Залучені зовнішні позики повинні вести до збільшення виробничих потужностей, головним чином тих підприємств, продукція яких йде на експорт. Збільшення експорту продукції призведе до збільшення валютних надходжень до держави, які необхідні для обслуговування та погашення зовнішнього боргу.

Ріст державного боргу призводить до збільшення витрат по його обслуговуванню. Управління державним боргом повинно бути спрямовано на збільшення середнього терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу.

Розміри державного боргу в своїх абсолютних значеннях можуть досягати досить великих величин, проте борг завжди мусить знаходитися в певній визначеній кореляційній залежності у відповідній пропозиції, відносно абсолютної величини ВВП.

Комплексне вирішення проблеми зовнішнього державного боргу із врахуванням запропонованих заходів сприятиме розбудові державних фінансів та покращанню фінансового стану України.

Література

1. Іваненко Ю.В. До питання розкриття інформації про державний борг / Ю.В. Іваненко, А.В. Мамишев // Вісник НБУ. – березень 2010 р.
2. Гончаренко В. Є. Механізм управління та обслуговування державного боргу // Збірник наукових праць. - Донецьк 2009.
3. Рожко О. Д. Державний борг у забезпеченні економічного зростання // Фінанси України. - 2009 - №1.
4. Закон України «Про державний бюджет України на 2009 рік» - Режим доступу: www.rada.kiev.ua
5. Офіційний сайт «Державне казначейство України» - Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
6. Офіційний сайт «Міністерство фінансів України» - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

УДК 339.7(437.1/.2)

БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА ЧЕХИИ: ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ И ВЛИЯНИЕ МИРОВОГО КРИЗИСА

Кокоша Е.Н.
Кошеленко В.В.

Актуальность. Чехии, как и другим бывшим государствам социалистического блока, пришлось осуществлять переход от административной к рыночной экономике. При этом большое внимание уделялось и уделяется приватизации государственной банковской системы. Украинская и чешская банковские системы параллельно прошли долгий путь адаптации к процессам глобализации, в связи с этим актуальным является вопрос о тенденциях в развитии банковской системы более развитой постсоциалистической страны в целях сравнения с ситуацией в Украине.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросам развития банковских систем стран мира в условиях кризиса посвящены работы таких исследователей, как О.Дзюблук, А. Гальчинский, Ф. Грант. Однако существует потребность в дальнейшем изучении процессов, происходящих в банковской сфере стран мира.

Целью исследования является анализ ситуации в банковском секторе Чехии, выявление основных тенденций его развития.